

Tiyatro tarihinize geçecek bir olay :

ÜÇ GÜNDE YAPTIRILAN,

BİR GÜNDE YIKTIRILAN TİYATRO BİNASI

Yazan : TARA TOKOS

Şair Ziya Paşa, 1867 Mayıs'ında, aynı düşüncede olan arkadaşlarıyla, yurdu terketti. Hürriyetin beşiği olan Fransaya gitti. 4 yıl süren gurbet hayatı, Fransa, İngiltere ve İsviçre'de geçti. Gazete çıkardı. Bol bol kitap okudu. Bu arada çevrenin edebiyat toplantılarına, operalarına, tiyatrolarına devam etti. Tiyatroların, bir milletin kültürünü oluşturmakta ne kadar yararlı bir vasıta, hatta kaynak olduğunu yakından gördü.

Ziya Paşa, Sultan Abdulaziz döneminin sert yöneticilerinden olan ünlü sadrazam Ali Paşanın ölümünden sonra, Padişahın emri üzerine yurda döndü.

Keskin kalemini, birer Atasözü niteliğinde olan mısra'larında, beyitlerinde kullanmakla beraber, Avrupada Türkçeye çevirmeye başladığı EMİL adlı -eğitim yönü ağır basan- kitabın tamamlanmasında ve bazı sahne eserlerinin tercümesinde kullanmak istedi. TARTİF'ü menzum olarak dilimize çevirdi.

Ziya Paşa şiiri, bir milleti düşünce bakımından uyandırıcı nitelikte bir araç sayıyordu. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Sahne'yi de eğitici bir bir kültür müessesesi olarak kabul ediyordu. Mürdünde virâneler, Batı ülkelerinde kâşâneler gören şair, geri kalmış bir toplumu eğitirken Tiyatro'dan da faydalanılması gerektiğine inanıyordu.

ADANAYA VALİ OLUNCA..

1878 yılında Adanaya Vali olunca, o bereketli toprakların suskunluğunu gördü. Ovanın sulanarak veriminin arttırılabileceğini Bâb-ı Aliye ilk kez o yazdı. O yıllarda kuraklıktan Çukurova'nın yandığı günler çok olurdu. Böyle kuraklıklarda halk yağmur duasına çıkardı. O yıl da büyük bir kuraklık sürüyordu. Ehali yağmur duasına çıkmak üzere toplandı. Valiyi başlarına geçirirlerse, yağmurun erken yağabileceğine inananlar vardı. Bunlar Ziya Paşanın huzuruna çıktılar ve yağmur duasına başkanlık yapmasını rica ettiler. Paşa bunların ısrarları karşısında, azarladı ve şöyle dedi :

- SEYHAN nehri böyle bos vere akarken, yağmur duasına çıkmak abestir.

CMHALETLE-GERİCİLİKLE SAVAŞ..

Şair Ziya Paşanın Adana'da yapmak istediği veya kısmen yapabildiği işle memleketin ekonomik ve kültürel hayatıyla ilgiliydi. Ne varki, Ziya Paşa ciğerlerinden rahatsızdı ve Adana'nın havası da yaramıyordu. 55 yaş gibi olgun bir çağda gözlerini kapaması, geçekten Çukurova için bir talihsizlik oldu. Bununla beraber, iki yıla yaklaşan Valiliği esnasında, kültürle ilgili bazı önemli konulara el attı.

Denilebilir ki, Şair Vâli ,Adana'da sözde aristokrat geçinen, halka havadan bakanların burnunu kırdığı gibi, mutaassıp sınıfın da kulağını büktü halkın horlanmasına, Dereboyuk taslaklarını ezerek ,geniş kütlenin sömürülmesine meydan vermedi.

Geri kalmışlığı ilk bakışta beliren ve din ~~konularını~~ konusunu yoz - laştıran yörelerde okullar açtı. Hatta, yerli öğretmenlerin etki altında kalabilecekleri bölgeler için İstanbuldan öğretmenler getirtti.

MEMURLAR İÇİN YABANCI DİL KURSLARI

Şair Ziya Paşa, Jöntürk olarak batıdaki şehirlerde bulunduğu yıllarda oradaki toplumu derinliğine tetkik etmek fırsatını elde etmişti. Batıda yayınlanan kitapların Türk ~~ve~~ aydınlarınca da izlenmesini sağlamak amacı ile, Adana Vâliliği (1878-1880) döneminde Fransızca kursları düzenledi. Bu kurslara bütün memurların devamı mecburi idi. Memurlar her gün ya sabahlara vazife saatinden bir saat önce başlayan kursa, ya da ,akşam çalışma saatinden sonra bir saat süren kursa devam ederlerdi. Bu Fransızca dil derslerine memur olmayan kişiler de katılabilirdi.

Vâli Ziya Paşa bu kursları sık sık denetler, hatta kendisi de bazı günler bizzat ders verirdi. Gerici ve tutucu çevrelerin ona, bu tutumu yü - zünden ~~FİREK VALİ~~ dedikleri de olmuştur.

ADANADA İLK TİYATRO VE

MEMURLARIN TİYATROYA DEVAMI ZORUNLULUĞU

Ziya Paşanın Vilayet Konağında açtığı yabancı dil kursları devam ederken, Sahne yoluyla gerek memurların gerek halkın bilincinin arttırılmasını ~~gerek~~ sağlayacak projeler hazırlanıyordu. Tiyatronun kültür katkısı daha geniş kütleyi etkileyecekti.

Ancak, bir Tiyatronun açılması ve yaşatılması için 4 kaynak lazımdı? Önce bir bina gerekti. Sahnelenecek eser lazımdı. En önemlisi oyuncu ve se - yirci sorunuymdu..

Adana'nın iklim koşulları müsait olduğundan-ucuz tarafından-ahşap - tan bir tiyatro yapıldı. Kereste masrafı kısmen Belediyeden, kısmen Vilayet bütcesinden karşılandı. Bina, geceli gündüzlü çalışılarak 3 günde temenlen - di. Vâli de geceli gündüzlü bu yapının başında bulundu. Ahşaptan yapılan bu Tiyatro ~~binası~~, şimdiki ~~binası~~ Vilayet binasından Saat kulesine giderken, sağda, İmniyet Müdürlüğü binasının bitişiğindeydi..

Bir sahne için ikinci gerekli unsur, sahneye konacak eserlerdi. Ziya Paşa bu konuyu üzerine aldı. tercümeler ve adaptasyonlarla ~~zahmet~~ hazır - ladığı eserleri, bir rejisör gibi sahneye uyguladı. Mütin provalarda bulundu

Tiyatroya seyirci tedarikinde de Ziya Paşa , uygulaması çok kolay bir yöntem gitti. Yabancı dil kursunda olduğu gibi, bütün memurların Tiyatroya devamını zorunlu hale koydu. Vâli bunda hiç bir engelle karşılaşmadı. Bütün devlet memurları, kendilerine ayrılan günlerde tiyatroya gelip, ilk defa - şindiyedek görmedikleri-yeni birşeyleri hayretle izlediler. Surasını hemen belirtmek gerektir ki, gerek lisan kursları, gerek tiyatro, bütün memurlar için parasızdı. Ziya Paşa, ancak bu suretle Tiyatro zevkini aşılacak iste - miştir. Memur olmayanlar, tiyatroya girerken cüz'f bir ücret öderlerdi..

Adana Tiyatrosunda oynanan ilk eser (AKLI-EVVEL)di. Bu , çok bilen anlamına gelen iki kelimedir. UKALİ anlamına da gelebilir..

AKTÖR İBRAHİM EFENDİ'NİNTIYATRO KUMpanyASI

Tiyatronun en önemli unsuru, oyuncusudur. O devirde tiyatro oyuncusu bulmak, define bulmak kadar güçlü: Ziya Paşa, bunu da sağladı. İstanbuldayken tanıdığı sanatkarlardan bir gurup oluşturdu. Bunları Adanaya getirterek ~~bu~~ idealindeki Adana Tiyatrosunu, temelden itibaren kurmuş ona işlerlik kazandırmıştı.

İstanbuldan Adanaya giden sanatkarlar 13 kişiden oluşuyordu. Başlarında Aktör İBRAHİM Efendi vardı. O sırada 28 yaşlarında bulunan bu İbrahim Efendi kimdi? İstanbuldan hangi tiyatrodan yetişmişti? Şair Ziya Paşayla nereden tanışıklığı vardı? Kumpanyasındaki kadın ve erkek sanatkarlar kimlerdi? Bunlar hakkında kesin bilginiz yoktur. Ne arşivlerimizde, ne de tiyatro tarihimize ilgili eserlerde bu konuda duyurucu bilgi mevcut değil. Mevcut olan kısa bilgiler, benim 40 yıl öncesi yayınladığım küçük bir kitapta yapılmış bulunan aktarmalardır. Başkaca ışık tutacak mülumata rastlanmamaktadır. Ancak, Adana hazine-i evrakında-büyük sel felaketinden önce Adana Valileri ve Çukurova tarihiyle ilgili incelemeler yaparken, Ziya Paşanın Bab-ı 21 ile bazı muhaberatına rastlanmış, bunlardan notlar alınmıştır. Bunlar daha ziyade okul açmak, Seyhan Nehrinin taranarak Akdenizden küçük çapta gemilerin Adanaya gelip gitmesini sağlamak, Adanayı Mersine bir Demiryolu ile bağlayıp bölgeyi denizyoluna kavuşturmak gibi, ülkenin ekonomisini ~~güçlendirici~~ güçlendirici niteliklerde yazışmaları kapsıyordu. Defterdarlık hesapları arasında, Tiyatro yapımıyla ilgili, Toroslardan getirtilen kereste ~~bu~~ cins ve miktarlarıyla, binanın yapımında çalıştırılan ve hapishaneden getirtilen kişilerle ilgili konular ve bu arada Aktör İbrahim Efendiye kumpanyasına ödenen harca ve yevmileri belirleyen rakamlar bulunmaktaydı. Ancak, Tiyatro kumpanyasına dahil kişilerin ayrı ayrı adları belirtilmemiştir.

Büyük sel felaketiyle tamamen mahvolan Vilayet dosyalarından vaktiyle aldığımız nota göre, AKTÖR İBRAHİM EFENDİ Kumpanyasının, 1880 yılının Ocak ayı başlarında İstanbuldan Mersine Hidiv vapuru ile geldikleri, kafilenin 13 kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Adanada Ziya Paşa tarafından kurulan bu ilk tiyatromun, temsillerini Mart ayı içerisinde vermeye başladığı, Mayıs başlarında da son temsillerini verdikleri anlaşılmaktadır.

Adananın bu ilk Tiyatrosu, uzun ömürlü olmamıştır. Temsiller haftada 2 gün verilmiş, birbuçuk aylık devrede 3 eser sahnelenmiştir. Ziya Paşanın hastalığının ağırlaşması ve son 2 hafta evinden ~~çıkamamak~~ çıkamamak üzere olması üzerine bu tiyatro o büyük adamın hayatıyla birlikte, perdesini kapatmıştır.

Esasen son günlerinde Ziya Paşa sağlığıyla uğraşmaktan kurduğu Tiyatro ile uğraşmaya inkâr bulamamıştır.

Ziya Paşanın ölümü üzerine-aslında tiyatromun aleyhinde olan, fakat bu düşüncelerini validen korktukları için açığa vuramayan-yobazlar, hem de tiyatromun yıkılmasına, bu kuruluşun dini zedelediğini belirttiler! Hatta duvarlara, geceleri, yafa yapıştırılanlar bile oldu. Kulaktan kulaya asılsız söylentiler yaymaya çalıştılar.

Ziya Paşanın bu ve diğer icraatı ile ilgili olarak İstanbul'a yapılan şikâyetler üzerine, Adanaya bunları incelemekle görevli olarak Hacı Akif Efendi gönderildi. Aynı zamanda Vali Vekilliğine atanan Hacı AKİF EFENDİ, yobazları fazlaca dinlemiş olacak ki, Tiyatro bir daha perdesini açamadı. Kültüre hizmet yolunda iyi bir niyetin örneği olan bina bir günde yıkıldı.

İki ay önce Ziya Paşanın öncülüğüyle Adanalılara ilk sahne zevkini tattırarak Aktör İbrahim Efendi Kumpanyası, Hıu Câmî evlâdına dönük Şairiyye mezarını gözyaşlarıyla ziyaret eden Adanaya vâdâ ettiler. İrsinden kalkan bir Avusturya vapuru ile İstanbula döndüler.

AKTÖR İBRAHİM EFENDİNİN AKİBETİ

Vali Ziya Paşanın İstanbuldan Adanaya getirttiği Aktör İbrahim Efendi Adanayı çok sevmişti. Tiyatro kumpanyasıyla birlikte, bir Hidiv Vapuru ile, İstanbula dönen (1) bu sanatkar, âdetâ bir Adana hastalığına tutuldu! Sahneye çıktığı heyecanlı günlerin ve o yörede edindiği dostların çekici etkisi altında, dönüp dolaşıp Adanaya yerleşti. Milli Mücadele yıllarında Kayseri'de öldü. Öldüğünde 69 yaşındaydı. Oğlu, daha sonraları Adanada Avukatlık, Ankarada Noterlik yapmıştı.

-
- (I) 7 Mayıs 1880 tarihli (96 sayılı " TERCÜMAN-I HAKİKAT " gazetesinde şu kısa haber yayımlandı :
- (Çunlar için bundan üç-dört ay önce, Adanaya gitmiş olan 13-14 kişiden ibaret bulunan tiyatro kumpanyası, geçen cumartesi günü İstanbula dönmüştür.)

